

СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ДРУЗІ ДІТЕЙ» У 1920-ТІ РОКИ

Т. Букреєв

Державний навчальний заклад

«Херсонське вище професійне училище сервісу та дизайну»

e-mail: tarasbukreev@ukr.net

У статті досліджується процес створення та функціонування Всеукраїнського товариства «Друзі дітей» в УСРР. Аналізується роль товариства у подоланні та профілактиці дитячої безпритульності та бездоглядності у 20-ті рр. ХХ ст.

Ключові слова: *дитяча безпритульність, бездоглядність, громадські організації, Всеукраїнське товариство «Друзі дітей».*

Соціальна нестабільність, яка загострюється у сучасній Україні, сприяє поширенню дитячої бездоглядності, яка, в свою чергу, породжує безпритульність. Ця проблема не нова для України, а тому, для успішного подолання цієї соціальної аномалії, важливо вивчити шлях розвитку методів боротьби з безпритульністю серед неповнолітніх. Звернення до історії подолання, а саме аналіз досягнень і помилок, допоможе уникнути прорахунків у вирішенні цієї проблеми у сьогоденні. На сьогодні до боротьби з дитячою безпритульністю активно долучається громадськість. В УСРР 20-х рр. також діяла система громадських організацій, які переймалися проблемами дитячої безпритульності. Тому дослідження досвіду їхньої діяльності має практичне значення для вирішення сучасних питань.

Основні заходи, проведені громадськими організаціями для подолання дитячої безпритульності неодноразово привертали увагу науковців. Діяльність

товариства згадують у своїх дослідженнях А.Г. Зінченко [7], В.Є. Виноградова-Бондаренко [1], І.В. Іщенко [9] та ін. Детально цю організацію вивчала Л.В. Олянич [10]. Джерельною основою для висвітлення даного питання виступають матеріали, які зберігаються у Державному архіві Херсонської області [2-6].

Мета статті – дослідити процес створення та функції товариства «Друзі дітей», визначити його роль у подоланні та профілактиці дитячої безпритульності та бездоглядності у 1920-ті рр.

Аналіз літератури та архівних матеріалів свідчить, що значну роль у подоланні дитячої безпритульності у 20-ті рр. відігравали саме громадські організації. Товариство «Друзі дітей» (далі – «ДД») було добровільним громадським об'єднанням, яке виконувало важливу суспільну функцію – усунення соціальної аномалії, та було, за визначенням Іщенко І.В., - однією із найбільш стабільних організацій у своїй діяльності [9, с.15].

У перші роки існування товариство було своєрідним громадським підрозділом Центральної комісії допомоги дітям (ЦКДД) і за напрямками та змістом роботи мало чим відрізнялося від неї. Офіційна назва Всеукраїнське товариство «Друзі дітей» з'явилися 11 березня 1926 р., коли було зареєстровано статут. Тільки на I Всеукраїнському з'їзді «ДД» у 1927 р. були диференційовані функції КДД від роботи товариства: комісії почали займатись виключно боротьбою з безпритульністю, а товариство – профілактичною роботою. У 1927 р. осередки «ДД» відокремилися у самостійну громадську організацію – Всеукраїнське Товариство «Друзів Дітей» [1, с. 10; 7, с. 10-11; 10, с. 10-12].

У «Статуті» товариства визначалася мета та завдання діяльності, права товариства, обов'язки членів, організація управління тощо. Органи управління поділялися на центральні (Всеукраїнський з'їзд, Всеукраїнська Рада товариства, Президія Всеукраїнської Ради, Ревізійна комісія) та місцеві (окружні, міські, районні відділи та осередки товариства в різних населених пунктах, закладах та на підприємствах). Всеукраїнський з'їзд скликався з представників відділів на місцях не менше одного разу на рік. До його компетенції входили: вибори Ради, Ревізійної комісії, зміна статуту, затвердження бюджету тощо. У свою чергу

Рада обирала Президію, затверджувала план роботи. Вищий орган на місцях – Окружний З'їзд. Окружна рада обиралася на 1 рік у складі 13 членів та 5 кандидатів, правління обиралося на 1 рік у складі 4 членів, Ревізійна комісія також обиралася на 1 рік у складі 3 членів та 2 кандидатів [4, арк. 23-28].

До основних завдань діяльності «ДД» належали: організація осередків на підприємствах та в районах для допомоги безпритульним, хворим та дітям грудного віку, вагітним жінкам; осередки повинні були брати участь у господарському житті дитустанови; шефство або патрунування над нужденними закладами в районі осередку; участь в кампаніях по допомозі дітям, котрі проводили органи допомоги дітям, наросвіти, охорони здоров'я й проведення таких кампаній з власної ініціативи; сприяння органам охорони праці проти експлуатації неповнолітніх [6, арк. 10]. Під «патрунуванням» мається на увазі регулярна матеріальна допомога у визначених розмірах, а під «шефством» – допомога в залежності від потреб, що виникли, тобто невизначена заздалегідь.

Товариство здійснювало превентивні заходи з боротьби з безпритульністю, займалося питаннями масового підбору безпритульних дітей на вулицях міст, здійсненням шефської роботи та впровадженням соціального інституту патрунування, поверненням дітей до родин, створенням дитячих ясел, майданчиків, відкриттям майстерень, розподілом безпритульних по дитустановах переймалися оперативно-шефські комісії товариств. Кошти на проведення перелічених заходів перераховувала держава, а також товариство за рахунок надходжень від комерційно-господарської діяльності [10, с. 13].

Крім того, осередки товариства відігравали важливу роль в популяризації ідеї опікунства, як однієї з найкращих форм попередження дитячої безпритульності [2, арк. 82]. Члени товариства здійснювали контроль над тим як опікуни виконують свої обов'язки.

Важливість ролі товариства підкреслював і голова ЦКДД Г.І. Петровський: «Правительство изыскивает все возможности, чтобы ликвидировать беспризорность, однако общественная мысль работает пока еще слабо. Так, например, среди наших общественных организаций помощи беспризорным детям,

організація "Друзья детей" наиболее активна и достаточно широко развернула сеть своих ячеек...». Слова Г.І Петровського було взято до уваги і до осені 1926 р. в Україні налічувалося 1965 міських осередків та 1117 — сільських. Робота осередків у містах і селах республіки здійснювалася у напрямі надання допомоги органам народного комісаріату освіти в боротьбі з дитячою безпритульністю і допомоги дитячим організаціям. 697 осередків узяли шефство над дитбудинками [8, с. 833-834]. Але не варто забувати, що кількість не завжди означає якість, більшість членів входили до осередків тільки «на папері».

З метою надання допомоги дітям на селі, створювалися сільські осередки, організацією яких займалися районні виконкоми. У новоствореному осередку повинно було бути не менше 10 чол. Вступний внесок був не менше 5 коп. [4, арк. 11]. Варто зазначити, що селяни не проявляли значної активності та бажання вступати до осередків, часто їх до цього примушували, що зазвичай негативно впливало на ініціативність діяльності такого осередку. Інститут громадськості ставав все більш підконтрольним виконавчій владі, що врешті-решт, робило його неефективним, часто фіктивним.

Одним із завдань товариства, було залучення нових членів до осередків. До складу могли входити як всі члени трудового колективу, при якому був створений осередок, так і члени їхніх сімей. Осередки організовувалися, якщо на підприємстві було не менше 15 чол., котрі хотіли бути членами осередку [6, арк. 10]. Перевіркою списків членів осередків займалися ОКДД [5, арк. 9].

Членами осередків були фізичні та юридичні особи. Наприкінці 1929 р. їх було 7,7 тис., а членів 410 тис. Осередки виникали також при житловій кооперації, щоб наблизити роботу до населення. У 1930 р. товариство внесло зміни до статуту, а проведення чергового адміністративно-територіального поділу в УСРР позначилося на загальній кількості товариства: через два роки діяло лише 3,4 тис. осередків та 465 тис. членів [10, с. 10]. Грошовою та матеріальною допомогою товариства на квітень 1929 р. було охоплено близько 20 тис. дітей [7, с.10-11]. Що характеризує масовість діяльності товариства на кінець 20-х рр.

З метою запобігання різноплановості в роботі осередків їх об'єднували у колективи. Так група осередків, прикріплених до одного й того ж дитзакладу становила один колектив осередків. Для керівництва й ведення роботи окремих осередків, створювалася рада колективу. Для виконання постанов ради і ведення роботи, рада виділяла робочу трійку. Робота колективу велася за планом, складеним радою або робочою трійкою і затвердженим ОКДД. Крім того, ОКДД контролював виконання плану. План роботи колективу включав і план роботи окремих осередків. Усі кошти, котрі збирав осередок, концентрувалися в робочій трійці колективу. По всіх зібраних коштах робоча трійка звітувала в ОКДД. Рада складала кошторис витрат для свого дитзакладу, узгоджуючи його з адміністрацією дитячого закладу та ОКДД. Кожний осередок щомісячно звітував перед своєю радою. Рада в свою чергу щомісячно звітувала в ОКДД про виконану роботу всього колективу осередків, вела облік членів осередків, затверджувала плани роботи осередків колективу. Засідання ради проходило раз на місяць, а робоча трійка засідала при виникненні питань, але не менш, ніж раз на два тижні. Наприклад, у др. пол. 20-х рр. у Херсоні при Охматдиті існував колектив з 4 осередків, із загальною кількістю в 116 членів [6, арк. 7, 9, 17]. Така організація роботи давала змогу осередкам у межах колективу ділити обов'язки й опікуватися різними аспектами роботи дитзакладу. Фінансова сторона діяльності колективів була підзвітна ОКДД, що підтверджує тезу про пильний контроль держави над громадськістю, що гальмувало її роботу. У глобальному контексті наявність робочих трійок є не чим іншим, як наслідком централізації, уніфікації, завершення формування тоталітарної системи з прерогативою виконавчої влади у др. пол. 20-х рр.

З метою поліпшення роботи осередків між ними проводилися соцзмагання за такими пунктами: збільшення кількості членів осередків на 50%; ліквідація заборгованості по членським внескам; збільшення уваги на підшефні дитбудинки; збільшення розповсюдження журналу «Друг дітей» серед колективу. Термін проведення змагань – 6 місяців [2, арк. 2; 3, арк. 3]. Змагання були ефективним засобом активізації роботи осередків, враховуючи різні форми

їх діяльності та застосування міжрегіонального рівня змагань (Наприклад, проводилися змагання між херсонськими та миколаївськими осередками.). Також, що не менш важливо, воно було джерелом поповнення бюджету.

Таким чином, можна з упевненістю говорити, що товариство «Друзі дітей» зробило значний внесок у справу подолання дитячої безпритульності та бездоглядності. Починаючи з 1924 р. при різних установах масово створювалися осередки товариства, котрі широко розгорнули свою діяльність по подоланню та профілактиці дитячої безпритульності та бездоглядності у др. пол. 20-х рр. Діяльність цієї організації характеризувалася масовістю, котра проявлялася у великій загальній чисельності осередків та членів. До обов'язків товариства входили різноманітні за змістом і обсягом завдання. Проте, з кінця 20-х рр. інститут громадськості ставав все більш підконтрольний виконавчій владі, що врешті-решт, робило його неефективним, часто фіктивним. Тому діяльність товариства можна охарактеризувати як підконтрольну партії «громадську ініціативу», тобто це було не що інше як «керована демократія».

Отже, діяльність товариства «Друзі дітей» сприяла подоланню безпритульності, але не усувала самих причин масової дитячої безпритульності.

Література:

1. Виноградова-Бондаренко В.Є. Виховання безпритульних дітей в Україні 20-х рр. ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – К., 2001. – 22 с.
2. Державний архів Херсонської області (далі - ДАХО). Ф. Р. – 2. Херсонський окружний виконавчий комітет (1923-1930 рр.). Оп. 1. Спр. 513. – 196 арк.
3. ДАХО. Ф. Р. – 2. Оп. 1. Спр. 803. – 396 арк.
4. ДАХО. Ф. Р. – 319. Бериславська районна комісія допомоги дітям (1927 р.). Оп. 1. Спр. 1. – 58 арк.
5. ДАХО. Ф. Р. – 485. Правління Херсонської окружної ради товариства «Друзі дітей» (1924-1930 рр.). Оп.1. Спр. 3. – 122 арк.
6. ДАХО. Ф. Р. - 485. Оп. 1. Спр. 4. – 148 арк.

7. Зінченко А.Г. Дитяча безпритульність в Радянській Україні в 20-х – першій половині 30-х років ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». – Одеса, 2002. – 17 с.
8. История милиции Украинской ССР в документах и материалах / [под ред. П.П. Михайленко]. – К., 1969. – Т.1: 1917-1937 гг. – 883 с.
9. Іщенко І.В. Державна політика в сфері боротьби з соціальними аномаліями періоду непу (1921-1928 рр.): досвід, протиріччя, уроки (за матеріалами Півдня України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Ігор Васильович Іщенко – Дніпропетровськ, 2003. – 18 с.
10. Олянич Л.В. Створення та діяльність Всеукраїнського товариства «Друзі дітей» (1924-1936 рр.): організаційний статус, структура та функції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». – Харків, 2008. – 18 с.

CREATION AND FUNCTIONS OF ALL-UKRAINIAN SOCIETY “THE FRIENDS OF CHILDREN” IN 1920TH

Т. Bukreev

State educational institution

“Kherson higher vocational college of service and design”

e-mail: tarasbukreev@ukr.net

The article investigates and analyzes process of creation and functions of All-Ukrainian society “The friends of children” in Soviet Ukraine in 1920th.

Key words: *children homelessness, public organizations, All-Ukrainian society “The friends of children”, USSR.*